

2. Семеновська Л. А. Ідея політехнізму в шкільній освіті України (XX століття) [Текст] : монографія / Лариса Семеновська ; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2012. – С. 33.

3. Сидоренко В. Політехнічна освіта: сучасне бачення проблеми / В. Сидоренко, О. Калігаєва // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 2. – С. 4–7.

4. Сухомлинский В. А. Воспитание коммунистического отношения к труду: опыт воспитательной работы сельской школы / В. А. Сухомлинский. – М. : Изд-во АПН, 1959. – С. 195.

Вікторія Барило

ТРУДОВА ПІДГОТОВКА МОЛОДІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Трудова діяльність людини спрямована на зміну, перетворення навколишнього світу, на створення суспільно корисного продукту. Мета праці полягає не в ній самій, а в її продукті. Мотиви праці мають суспільний характер. Ця діяльність здійснюється за допомогою особливих предметів – знарядь праці. Тому успішність трудової діяльності залежить від того, наскільки людина володіє діями зі знаряддями, чи має практичні вміння і навички. Ефективність праці забезпечується постановкою її мети, плануванням послідовності дій.

У процесі праці людина регулює і контролює її перебіг, порівнюючи отриманий результат із бажаним, докладає вольові зусилля, долаючи труднощі для досягнення наміченого результату.

Трудове виховання – цілеспрямований процес формування у молоді трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих. Його завдання полягає у формуванні у молоді стійких переконань, що праця є життєвою необхідністю.

Дослідженням чинників, які впливають на формування професійних інтересів у молоді, займалися такі вчені, як Г. Айзенк, Г. Андрєєва, Л. Артемова, М. Басов та інші.

Неможливо переоцінити значення праці у формуванні особистості молодої людини. Вона відіграє суттєву роль у вихованні, навчанні, професійній орієнтації молоді. Необхідно чітко усвідомлювати, що ця роль значною мірою залежить від рівня педагогічного керівництва трудовим навчанням і вихованням відповідно до вимог щодо організації цих процесів. Сьогодні, коли перебудови в освітній системі стають складовими соціальних змін при кожному великому повороті в житті суспільства, з переходом до нової економічної політики, система освіти переорієнтовується на вирішення актуальних завдань. У нових умовах гуманізації освіти в Україні особливої актуальності набувають питання трудового виховання підростаючого покоління, здатних до трудової діяльності в сучасних соціальних умовах. У зв'язку з цим постає актуальна проблема вдосконалення виховання свідомого ставлення молоді до праці з урахуванням вимог сучасного суспільства.

Молодь є основою майбутнього трудового потенціалу нашої країни. Ураховуючи, що на сьогодні чисельність молоді віком 14-15 років становить 32,8 % від усього населення країни, завданням суспільства є проведення активної політики у сфері зайнятості. Слід звернути увагу на те, що в державі створено нормативно-правову базу щодо підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці. Це перш за все Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Типового положення про молодіжні центри праці" та "Про затвердження Типового положення про молодіжні трудові загони". Цими законодавчими документами та регіональними програмами з питань працевлаштування молоді в Україні намагаються створити умови для розширення можливостей молоді в працевлаштуванні, у тому числі у вільний від навчання час, та сприяти популяризації руху молодіжних трудових загонів.

В умовах розбудови незалежної держави основного значення набуває рівень національної самосвідомості молоді, що на сьогоднішній день має актуальне значення.

Концепція національного виховання на сучасному етапі передбачає формування особистісних рис громадянина України, які містять трудову культуру, розвиток індивідуальних здібностей, готовність до праці [3, с. 38].

Важливе місце у системі національного виховання має утвердження такого принципу, як працелюбність. Трудова активність, сформованість творчої працелюбною особистості, цивілізованого господаря формується як під впливом соціального середовища, так і в процесі трудового навчання й виховання, спрямованого на вироблення відповідних навичок та вмій професійної готовності до життєдіяльності в умовах ринкових відносин. Державна національна програма “Освіта” підкреслює, що трудова підготовка здійснюється насамперед через трудове навчання протягом усього періоду навчання в усіх типах загальноосвітніх закладів [3, с. 39].

Адаптація до нових умов є однією з найважливіших проблем педагогіки вищої школи. Пізнання сутності й механізмів адаптації сприяє вирішенню головного завдання ВНЗ – підготовки висококваліфікованих спеціалістів, формуванню патріотів своєю Батьківщини, підвищенню якості навчання, трудового й морального виховання.

В існуючих державних документах про освіту, концепціях трудової підготовки вирішення цього важливого завдання в основному покладено на загальноосвітні навчально-виховні заклади.

Згідно із Законом України “Про професійно-технічну освіту”, первинна професійна підготовка – це здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше не мали робітничої професії, спеціальності, що забезпечує відповідальний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності [3, с. 40].

Фактор освіти та професійної підготовки є визначальним у забезпеченні зайнятості молоді. Освіта і професійна підготовка надає молодій людині кваліфікацію, розвиває в неї ділові навички та підприємливість, сприйнятливість до наукових ідей і технічних розробок, підвищуючи таким чином продуктивність її праці.

Рівень загальної та професійної освіти є найбільш об’єктивною якісною характеристикою економічно активної молоді. З урахуванням рівня освіти молоді здійснюється перспективне програмування розвитку економіки країни та регіонів і задоволення її потреб у кадрах; формування та використання працересурсного потенціалу молоді; розподіл трудових ресурсів молоді за сферами та галузями діяльності; визначення потреби в робочих місцях щодо різних статевих вікових груп і вимог до змісту праці; удосконалення методів і форм підготовки кадрів відповідно до потреб інноваційного розвитку.

Оцінка освітнього потенціалу молоді враховує такі показники: чисельність молоді, яка має вищу та середню освіту; частка молоді з вищою та середньою освітою в загальній чисельності молоді; динаміка чисельності молоді, яка навчається, за видами навчання; розвиток і рівень професійної освіти: чисельність і склад молоді, яка навчається; розподіл випускників за професіями та галузями економіки; професійно-кваліфікаційна структура молоді; питома вага працівників кваліфікованої та висококваліфікованої праці в загальній чисельності зайнятої молоді; чисельність наукової молоді та її розподіл по галузях науки; особливості освітньої структури окремих груп молоді (за статтю, віковими групами, типом місцевості та регіонами тощо) [3, с. 41].

Високий рівень освіти підвищує можливості молодої людини, проте не гарантує швидкого отримання роботи відповідно до запитів і не може застрахувати від втрати робочого місця.

На сучасному етапі планування пакета спеціальностей та навчального процесу у вищих навчальних закладах України ускладнюється також нестабільністю економічної ситуації, невизначеністю пріоритетів соціально-економічного розвитку та зовнішньополітичної орієнтації, відсутністю ефективного механізму державного регулювання освітньої сфери в ринкових умовах.

Для України характерним є нерівномірний розподіл потенціалу вищих навчальних закладів за регіонами, що призводить до посилення дисбалансу на регіональних молодіжних ринках праці. Необхідність усунення цього дисбалансу диктується не лише міркуваннями рівності та соціальної справедливості, а й вимогами економічної доцільності. Низький рівень життя переважної частини населення зменшує можли-

вості для здобуття освіти молоддю, яка проживає в населених пунктах, де немає вищих навчальних закладів, особливо в сільській місцевості та невеликих містах. Отримує освіту далеко від домівки, у великих містах, молодь, як правило, працевлаштовується на новому місці, що призводить до подальшого занепаду віддалених регіонів.

Система професійно-технічної освіти на початку 90-х рр. минулого століття не змогла адекватно відреагувати на зміни, які сталися в ході реформ у попиті на працю та професійну підготовку молоді за професійно-кваліфікаційними напрямками. Профтехучилища скорочували набір абітурієнтів і випуск кваліфікованих робітників, практично не змінюючи професійної структури підготовки учнів.

Останнім часом стали помітними зміни і в професійній структурі підготовки кваліфікованих робітників, зокрема зменшилася частка підготовки за професіями промисловості та сільського господарства.

Відродженню системи професійно-технічної освіти сприяє співпраця з державною службою зайнятості. За направленням служби зайнятості профтехучилища проводять підготовку та підвищення кваліфікації незайнятих громадян за професіями, що передбачають можливість самозайнятості переважно у сфері обслуговування.

Проблеми зайнятості молоді, залежно від рівня освіти та професійної підготовки, можуть бути пов'язані не лише з труднощами працевлаштування, а й із високою ймовірністю втрати роботи, частими змінами місця роботи, низькою соціально-економічною мобільністю й пасивністю в процесі пошуку роботи, тривалим періодом пошуку роботи.

Однією з визначальних проблем існуючої системи освіти є невідповідність рівня спеціалістів, що їх випускають ВНЗ, потребам суспільства, динаміці його розвитку. Перевірені багаторічною практикою набір спеціальностей та спеціалізацій, вимоги до професійної підготовки випускників та критерії її оцінки, організаційні та економічні принципи діяльності освітніх закладів мали б гарантувати певну якість знань та навичок. Однак ринок праці нестабільний, зазнає кон'юнктурних коливань, тому ВНЗ не завжди своєчасно та відповідно реагують на такі зміни [4, с. 162].

Для сучасної системи освіти характерні такі проблеми: невідповідність пропонувананих ВНЗ спеціальностей та спеціалізацій потребам ринку праці (у більшості ВНЗ відсутнє адекватне вимогам ринкової економіки планування обсягів, профілів та рівня підготовки випускників, стратегія функціонування навчальних закладів багато в чому визначається їх власними комерційними інтересами, спрямована на виживання, а не на адаптацію до соціально-економічних перетворень); невідповідність рівня кваліфікації випускників вимогам роботодавців (на ринок праці виходить професійно не навчена та недостатньо навчена молодь; такий кваліфікаційний рівень випускників може задовольнити тих керівників, на підприємствах яких експлуатуються застарілі технології та обладнання, більшість роботодавців орієнтується на кадри, що володіють суміжними професіями чи спеціальностями, спроможні до динамічної професійної мобільності); відсутність у молодих спеціалістів практичних навичок за отриманою спеціальністю; низька заробітна платня або її затримки (близько третини випускників через це відмовляються від пропозицій роботодавців); відсутність системи розподілу випускників, що забезпечувала б їх гарантоване працевлаштування, трудову адаптацію та соціальні гарантії; недостатній рівень кваліфікації викладацького складу. Стратегія молоді на етапі вибору професії визначається двома основними моментами: прагненням досягти високого конкурентоспроможного рівня власних ресурсів (це сприяє відносно вільному "включенню" в ринок праці та забезпечує більш-менш стабільне, стійке становище на ньому) та бажанням задовольнити власні матеріальні потреби на основі нових споживчих стандартів [1, с. 44].

Під час навчання у ВНЗ відбувається певне залучення до професії, однак набуття досвіду та якість професійної підготовки не можуть вважатися достатніми. Причини є не лише особливості організації навчального процесу, а й, у першу чергу, відсутність попиту на ринку праці. Звідси невисокий рівень навчально-пізнавальної активності, прагматичне ставлення до навчання тощо. Сучасна вища освіта певним чином є не професійною і не спеціалізованою, а швидше загальною (своєрідною передумовою для подальшого професійного самовизначення).

Молоді люди нерідко стають “жертвами” сімейної профорієнтації: їх орієнтують на “вигідні”, “престижні” професії, часто авторитарно, без урахування можливостей дитини, її бажань, думки педагогів. Видатні представники педагогіки А. Луначарський, А. Макаренко, В. Сухомлинський приділяли велику увагу трудовому вихованню та профорієнтації молоді. Саме молода людина є представником найбільш уразливої категорії населення, а також має низьку конкурентоздатність.

На жаль, молодь не отримує знання про ринок праці, про правила поведінки в ньому, складові побудови успішної професійної кар’єри, про свої права й обов’язки у сфері трудових відносин. Молодь не готова конкурувати та бути суб’єктом ринку праці. При первинному виході на ринок праці в молоді переважають ідеалістичні уявлення про майбутню професію, трудову й професійну кар’єру. З перших кроків на ринку, в умовах неможливості працевлаштування, ці уявлення руйнуються та призводять до виникнення складних соціально-психологічних станів (тривога, стан депресії, що впливає на комунікативну сферу й супроводжується відчуттям безвихідності, комплексом вини).

Зіткнення з трудовою реальністю призводить до переорієнтації або деградації трудових цінностей.

Безробіття слід розглядати як варіант соціалізації молоді, але чисельні приклади підтверджують, що безробіття негативно впливає на соціально-психологічний розвиток молодих людей та часто призводить до зникнення погляду на працю як засіб особистої самореалізації, а сам процес нормальної соціалізації виявляється порушеним [2, с. 27].

Готовність до свідомого вибору професії – складне структурне утворення взаємопов’язаних і поєднаних переконаннями морально-вольових якостей особистості, способів поведінки, знань про професії, практичні вміння і навички, сформовані у відповідності з вимогами суспільства й можливостями навчально-виховного процесу [2, с. 28].

На етапі професійної підготовки молоді важливо оптимально збалансувати підвищений попит молодої людини на освітні послуги з потребами у фахівцях різних спеціальностей на ринку праці. З одного боку, новітні знання та технології, сучасні стандарти освіти значно підвищують переваги молоді з вищою освітою на ринку праці; з іншого – недоступність через брак коштів такої освіти для незабезпечених верств населення, відсутність практичних навичок, невідповідність стандартів освіти конкретним вимогам роботодавців – значно звужують спектр докладання зусиль молодих фахівців. У процесі професійної підготовки молоді важливо враховувати загальні існуючі потреби та планувати дії на віддалену перспективу.

Законодавчі акти в Україні щодо трудової соціалізації молоді свідчать, що суспільство зацікавлене у створенні системи підготовки молодої людини до вступу в трудову діяльність. Але проблемі трудової соціалізації молоді в наявній науково-методичній вітчизняній літературі ще приділяється мало уваги.

Підсумовуючи, варто сказати, що для того, щоб молодь була готовою до свідомого вибору професії і змогла зреалізуватися в обраній сфері в умовах ринкових відносин, слід приділяти більшого значення загальнотрудовій і психологічній підготовці, профорієнтаційній діяльності, а також розробці їх теоретичних і методичних засад.

Список використаної літератури

1. *Богоявленська Ю. В.* Адміністративно-правові механізми управління зайнятістю молоді в Україні в умовах фінансової кризи / Ю. В. Богоявленська // *Економіка та держава.* – 2009. – № 3. – С. 44–54.
2. *Гаркавенко Н.* Напрями вдосконалення політики зайнятості населення у ринкових умовах / Н. Гаркавенко // *Україна: аспекти праці.* – 2008. – № 6. – С. 26–32.
3. *Краснов Ю.* Методологічні основи відтворювального механізму зайнятості населення / Ю. Краснов // *Україна: аспекти праці.* – 2008. – № 4. – С. 37–40.
4. *Левчук Ю. С.* Теоретичні аспекти зайнятості населення / Ю. С. Левчук // *Формування ринкових відносин в Україні.* – 2007. – № 5. – С. 160–164.